

تشکیل پایه‌های سیاست خارجی جمهوری ازبکستان

عبدالصمد حیدراف^۱

جمهوری ازبکستان از نظر جمعیت و موقعیت ژئوپلیتیک - مرکزیت آسیای مرکزی - از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای در منطقه برخوردار می‌باشد که بهره‌مندی از منابع طبیعی سرشار نیز به اهمیت و موقعیت این کشور افزوده است. به عنوان مثال، این کشور هشتمین کشور جهان از نظر تولید طلا و پنجمین کشور از نظر میزان سرانه تولید طلا محسوب می‌گردد. این کشور پُرجمعیت‌ترین کشور آسیای مرکزی و به یقین قدرت فردای این منطقه می‌باشد. تولید الیاف پنبه در این کشور ۱/۵ میلیون تن می‌باشد و از نظر تولید پنبه، ازبکستان مقام سوم را در جهان داراست. بدان لحاظ، مطلب زیر به قلم سفیر محترم جمهوری ازبکستان در تهران که به زبان فارسی تسلط دارند در مورد خطوط اساسی سیاست خارجی ازبکستان به نظر خوانندگان می‌رسد.

در تاریخ ۲۲ ژوئن سال ۱۹۹۰ شورای عالی جمهوری سوسیالیستی شوروی ازبکستان اعلامیه دولت مستقل جمهوری سوسیالیستی شوروی ازبکستان را پذیرفت. در تاریخ ۳۱ آگوست سال ۱۹۹۱ ارگان عالی قانونگذاری این جمهوری استقلال و تشکیل دولت مستقل جمهوری ازبکستان را اعلام نمود. در تاریخ ۲ مارس سال ۱۹۹۲ ازبکستان به عضویت سازمان ملل متحد درآمد. در تاریخ ۸ دسامبر سال ۱۹۹۲ قانون اساسی جمهوری ازبکستان تصویب شد که ضامن تأمین پایه‌های حقوقی روابط انسان و جامعه می‌باشد. کسب استقلال برای دولت ازبکستان، آینده بزرگ برای توسعه اقتصادی و اجتماعی و همچنین تجدید عقاید و فرهنگ، توسعه مناسبات متساوی‌الحقوق با کشورهای خارجی، پیشبرد سیاست خارجی مستقل صلح‌جویانه را به همراه داشت.

۱. آقای عبدالصمد حیدراف سفیر فوق‌العاده و تام‌الاختیار جمهوری ازبکستان در جمهوری اسلامی ایران است.

در حال حاضر با کمال اطمینان می‌توان گفت نقش ازبکستان در ساختار ژئوپلیتیک متغیر تقویت می‌شود. با افکار و موضعگیری ازبکستان امروز، هم شرکای کشورهای مشترک‌المنافع و هم سازمانهای بین‌المللی برجسته که کشور ما عضو قانونی آنها است موافق می‌باشند. در نتیجه سیاست صلح‌جویانه و تسلسلی ازبکستان مواضع آن به‌عنوان ضامن صلح و ثبات در آسیای مرکزی تقویت می‌یابد.

سیاست خارجی جمهوری ازبکستان برای استقلال ملی، سیاسی، اقتصادی، تقویت استقلال و امنیت و برای حل موفقیت‌آمیز مسائل اقتصادی و اجتماعی اهمیت خاصی قائل است. سیاست خارجی ازبکستان طبق قانون اساسی اجرا گشته، در ماده ۱۷ آن چنین آمده: جمهوری ازبکستان عضو ذی‌حق قانونی سازمانهای بین‌المللی می‌باشد. سیاست خارجی آن براساس اصول برابری حقوق دولتها، خودداری از اعمال زور و تهدید با زور، خلع‌ناپذیری مرزها، حل مسالمت‌آمیز اختلافات، عدم مداخله در امور کشورهای دیگر و سایر موازین شناخته شده بین‌المللی است.

جمهوری ازبکستان براساس منافع دولت، ملت، پیشرفت و امنیت آن می‌تواند پیمان بسته، داخل اتحادیه‌ها و خارج از آن و ساختارهای بین‌دولتین شود (۱۷.م۱)

ازبکستان عضو ذی‌حق قانونی حقوق بین‌المللی شده است که از این به بعد اولویتهای سیاست خارجی، راههای عضویت به جامعه جهانی، مسائل روابط بین‌دولتین خود را مستقلاً تعیین می‌کند. اکنون ازبکستان سیاست خارجی مستقلی را پیش می‌برد. در کتاب آقای اسلام کریم‌اف با نام راه‌نوسازی و پیشرفت ازبکستان، شش اصل اساسی اجرای سیاست خارجی دولت به‌طور واضح توجیه شده است.

اول، توجه جهانی به منافع متقابل با در نظر گرفتن اولویت منافع ملی و دولتی؛
دوم، به ارزشهای انسانی در روابط بین دولت و اتباع اولویت داده، جمهوری ازبکستان در سطح بین‌المللی خواستار تحکیم صلح و امنیت و حل بحرانها از راه مسالمت‌آمیز می‌باشد؛
سوم، سیاست خارجی جمهوری ازبکستان براساس اصول حقوق برابر، منافع مشترک و عدم مداخله در امور داخلی کشورهای دیگر تشکیل شده است؛

چهارم، اجرای اصول آشکار بودن سیاست خارجی بدون توجه به نظریات عقیدتی؛
پنجم، جمهوری ازبکستان مستقل موازین بین‌المللی را در اولویت نسبت به موازین

داخلی قرار می‌دهد؛

ششم، ازبکستان خواستار تثبیت و توسعه روابط خارجی دوجانبه و همه‌جانبه براساس اصول اعتماد کامل، تعمیق همکاری‌ها در چارچوب سازمانهای بین‌المللی می‌باشد؛ تمایل مردم ازبکستان به استقلال مورد پشتیبانی جامعه جهانی، دولت‌ها و پارلمانهای بسیاری از کشورها و جامعه بین‌المللی قرار گرفت. اکنون استقلال دولت جمهوری ازبکستان را بیش از ۱۳۰ کشور جهان به رسمیت شناخته و بیش از ۱۰۰ کشور روابط سیاسی با ازبکستان برقرار کرده‌اند.

نمایندگی‌های سیاسی جمهوری ازبکستان در ۳۰ کشور جهان فعالیت می‌کنند. در ابتدای سال ۱۹۹۳ نمایندگی سازمان ملل متحد فعالیت خود را در ازبکستان آغاز کرد. اکنون نمایندگی سازمان ملل متحد در ازبکستان شامل بخشهای برنامه توسعه سازمان ملل متحد، کمیساری عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان، صندوق کودکان سازمان ملل متحد، برنامه توسعه صنعت سازمان ملل متحد، بخش کنترل مواد مخدر، سازمان بهداشت جهانی و صندوق جمعیت سازمان ملل متحد می‌باشد. همکاری با سازمان ملل متحد در بخشهای اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی، بازسازی فرهنگ، حفظ محیط‌زیست و امنیت افزایش می‌یابد. در تاریخ ۳۰ ژانویه سال ۱۹۹۲ در شهر پراگ شرکت‌کنندگان جلسه وزرای امور خارجه سازمان امنیت و همکاری اروپا، ازبکستان را به عضویت این سازمان پذیرفتند. ازبکستان سند نهایی سازمان امنیت و همکاری اروپا را امضا نمود که باعث گسترش شرکت ازبکستان در تشکیلات این سازمان شد. امکانات و روابط این سازمان با شورای همکاری کشورهای حوزه اقیانوس آتلانتیک شمالی، اتحادیه اروپا، شورای اروپا، ناتو و دیگر سازمانها برای تأمین امنیت منطقه‌ای به کار گرفته می‌شود.

در ابتدای سپتامبر سال ۱۹۹۲ در شهر جاکارتا کنفرانس کشورهای عضو نهضت عدم تعهد برگزار شد که طی آن ازبکستان عضو جدید قانونی این نهضت گردید. جمهوری ازبکستان در تاریخ ۶ فوریه سال ۱۹۹۲ به عضویت سازمان همکاری اقتصادی (اگو) درآمد. از سال ۱۹۹۲ جمهوری ازبکستان عضو سازمانهای شناخته‌شده بین‌المللی مالی از قبیل صندوق بین‌المللی ارزی، بانک بین‌المللی توسعه و بازسازی، بانک توسعه و بازسازی اروپا و غیره درآمد.

در تاریخ ۴ الی ۸ جولای سال ۱۹۹۵ در پایتخت کانادا در شهر اتاوا اجلاس سالانه

پارلمانی سازمان امنیت و همکاری اروپا برگزار شد که در آن هیأت پارلمان ازبکستان شرکت نمود.

روزنامه پراوداوستوکا عادلانه تأکید کرد که شرکت هیأت ازبکستان در جلسه پارلمانی یکی از مهمترین اقدامات در راه هم‌پیمانی آینده عالی مجلس به یکی از معتبرترین ساختارهای پارلمانی بین‌المللی که اجلاسیه سازمان امنیت و همکاری اروپا که در تحکیم امنیت اروپا نقش مهمی را ایفا می‌کند می‌باشد.

عضویت جمهوری ازبکستان در برخی از سازمانهای بین‌المللی به جهان نشان داد که سیاست خارجی کشور ما به منظور تحکیم صلح و امنیت، حل صلح‌جویانه اختلافات، عدم عضویت در هرگونه ساختار نظامی و برقراری مناسبات همه‌جانبه بین دولتین با تمام کشورهای صلح‌جو جهت داده شده است.

اهمیت ویژه‌ای به اجرای خط استراتژیک به منظور عضویت در مجامع جهانی برای توسعه روابط دوجانبه داده می‌شود. تلاش فراوان دوجانبه برای داشتن روابط فعال، امروز بیانگر روابط جمهوری ازبکستان با کشورهای پیشرفته اروپایی از قبیل آلمان، فرانسه، بریتانیای کبیر، اطریش، بلژیک، هلند و ایتالیا می‌باشد. این روابط پایه‌های ثابت حقوقی می‌باشند که از طریق برخی قراردادهای و توافقنامه‌ها عملاً با موفقیت اجرا می‌گردند.

روابط ازبکستان با ایالات متحده آمریکا در حال توسعه است. سفر موفقیت‌آمیز رئیس‌جمهور ازبکستان آقای اسلام کریم‌اف در ماه ژوئن سال ۱۹۹۶ به ایالات متحده آمریکا بیانگر گسترش ثمربخش روابط ازبکستان با این کشور می‌باشد.

جمهوری ازبکستان برای توسعه روابط در چارچوب کشورهای مشترک‌المنافع اهمیت ویژه‌ای قائل بوده و مخالف تشکیل ساختار مافوق سیاسی و اقتصادی این دولتها می‌باشد. در روابط بین دولتین برای ازبکستان، روسیه همچنان در اولویت ویژه قرار دارد. جمهوری ازبکستان در آینده نیز خواستار توسعه روابط همه‌جانبه براساس قراردادهای بین دولتین و اقتصادی می‌باشد.

ازبکستان خواهان توسعه بیشتر هم‌پیمانی منطقه‌ای می‌باشد. بین سه کشور آسیای مرکزی ازبکستان، قزاقستان و قرقیزستان منطقه آزاد اقتصادی تشکیل شده که در توسعه همکاری مشترک‌المنافع به خدمت گرفته می‌شود. مسائل تعمیق بیشتر همکاری کشورهای

آسیای مرکزی در نشست سران سه کشور در ماههای ژوئن سال ۱۹۹۵ در شهر جمبول، مه سال ۱۹۹۶ در شهر بیشکک، جولای ۱۹۹۷ در شهر چولپان آتا مورد بررسی قرار گرفت.

مسیر مهم سیاست خارجی ازبکستان برقراری روابط با کشورهای منطقه آسیا و اقیانوس اطلس، از قبیل ژاپن، جمهوری کره، چین، مالزی و غیره می‌باشد که با آنها روابط مشترک‌المنافع در زمینه‌های مختلف همکاری در سطح مناسب را برقرار کرده است. وضعیت ژئوپلتیک ازبکستان در توسعه روابط سیاسی خارجی با کشورهای شرق دارای اهمیت خاصی است. تحکیم امنیت و ثبات منطقه‌ای شرط اصلی توسعه سازندگی کشورهای این منطقه از آسیا می‌باشد. در این زمینه روابط با کشورهایی از قبیل هندوستان، پاکستان و ایران برقرار شده است. مناسبات جمهوری ازبکستان با کشورهای شرق عربی در حال توسعه است.

در قاهره و ریاض سفارتخانه‌های جمهوری ازبکستان افتتاح شده است. در توسعه روابط با این گروه از کشورها ازبکستان دارای امکانات بیشتری می‌باشد.

افتتاح سرکنسولگری جمهوری ازبکستان در امارات عربی متحده بیانگر علاقه‌مندی کشور ما به منطقه خلیج فارس می‌باشد.

توجه خاصی به مسائل امنیت و همکاری منطقه‌ای داده شده است. در چارچوب این مسئله در تاریخ ۱۵ الی ۱۶ سپتامبر سال ۱۹۹۵ در شهر تاشکند سمینار بین‌المللی در رابطه با مسائل امنیت و همکاری در آسیای مرکزی برگزار شد. ۳۱ کشور و ۶ سازمان بین‌المللی که هیأت‌های تام‌الاختیار خود را عازم این سمینار کرده بودند موضعگیری اصولی خود را در مسائل تشکیل سیستم مستحکم امنیت منطقه‌ای، جلوگیری از بحرانها و تعمیق جریانات هم‌پیمانی اظهار داشتند. بیانیه‌ای که در نتیجه سمینار اتخاذ شد نمونه بارز راه‌حلهای مسائل امنیتی و ثبات در منطقه، تطبیق اقدامات عملی برای تحکیم صلح، اعتماد و توافق بین ملتها می‌باشد. افتتاح دفتر منطقه‌ای سازمان امنیت و همکاری اروپا در رابطه با ارتباطات در تاریخ ۱۰ اکتبر سال ۱۹۹۵ نقش مهمی را ایفا کرد.

در تاریخ ۲۳ آوریل سال ۱۹۹۶ در شهر تاشکند سمپوزیوم سازمان امنیت و همکاری اروپا با موضوع آسیای مرکزی: امنیت فراگیر در چارچوب سازمان امنیت و همکاری اروپا و مسائل منطقه‌ای برگزار شد. در این سمپوزیوم نمایندگان بیش از ۳۰ کشور عضو سازمان امنیت و همکاری اروپا از جمله هیأت‌های کشورهای آسیای مرکزی، رؤسای انستیتوهای

سازمان امنیت و همکاری اروپا، سازمانهای بین‌المللی و مؤسسات غیردولتی شرکت کردند. در دستور کار سمپوزیوم مسائل تکمیل ایده‌های سمینار تاشکند که در سپتامبر سال ۱۹۹۵ برگزار شده بود و گسترش مؤثر همکاری‌ها بین کشورهای آسیای مرکزی در تأمین امنیت در منطقه و برگزاری گفتگوهای سازنده در چارچوب سازمان امنیت و همکاری اروپا بود قرارداد شد.

به طوری که مطبوعات جمهوری ازبکستان تأکید کرده بودند موضوع اصلی سمپوزیوم بررسی مدل امنیت قرن ۲۱ در چارچوب سازمان امنیت و همکاری اروپا بوده است. همچنین مسائل امنیتی آسیای مرکزی، اهمیت گفتگوهای بین‌دولتین در تحکیم ثبات منطقه‌ای و اوضاع افغانستان مورد بررسی عمیق قرار گرفت.

در ماه آگوست سال ۱۹۹۶، در شهر تاشکند کنفرانس بین‌المللی در رابطه با مسائل تأمین امنیت و ثبات در آسیای مرکزی برگزار شد. در این کنفرانس که از طرف مرکز مارشال و انستیتوی مطالعات استراتژیک بین‌المللی در حضور رئیس‌جمهور ازبکستان برگزار شده بود تعداد زیادی از متخصصان برجسته از کشورهای ایالات متحده، آمریکا، بریتانیای کبیر، فرانسه و نمایندگان سازمانهای بین‌المللی ذی‌نفع شرکت داشتند.

ازبکستان موضوعگیری و برخورد روشنی نسبت به مسائل منطقه‌ای و جهانی داشته که از طرف رئیس‌جمهور آقای اسلام کریم‌اف از تریبونهای سازمان و تشکیلات بین‌المللی اظهار شده است. این موضوعگیری‌ها براساس اصول همزیستی مسالمت‌آمیز، احترام متقابل، برابری حقوق و عدم مداخله در امور یکدیگر می‌باشد.

موضوعگیری اصلی ازبکستان در رابطه با حل مسائل منطقه‌ای در سخنرانی‌های رئیس‌جمهور آقای اسلام کریم‌اف در گردهمایی‌های بین‌المللی منعکس شده است. ازبکستان که در نزدیکی دو منطقه بحرانی - افغانستان و تاجیکستان واقع است، خواستار حل سیاسی اختلافات داخلی، استقرار صلح در این کشورها بدون مداخله از خارج و با تلاشهای سازمان ملل متحد، کنفرانس کشورهای اسلامی و کشورهای ذی‌نفع می‌باشد. وضع بحرانی کنونی در افغانستان که در وضعیت منطقه تأثیر مستقیم می‌گذارد باعث بعضی ابتکارات سیاسی خارجی جمهوری ازبکستان شد.

در این رابطه از تریبون پنجاهمین جلسه مجمع عمومی سازمان ملل متحد

رئیس‌جمهور آقای اسلام کریم‌اف برای اولین بار پیشنهاد تحریم اسلحه به افغانستان را ارائه داد. رئیس‌جمهور ازبکستان تأکید کرد که افغانستان نباید مرکز درگیری‌ها بلکه مرکز صلح و ثبات باشد. تلاش‌های ازبکستان در طول سالهای گذشته در رابطه با جلب‌نظر مجامع جهانی به مسائل امنیت منطقه‌ای از جمله افغانستان بتدریج مورد توجه و پشتیبانی قرار می‌گیرد. پارلمان اروپا در تاریخ ۱۸ ژانویه سال ۱۹۹۶ قطعنامه‌ای در رابطه با مسائل افغانستان تصویب کرد که کاملاً از ابتکار ازبکستان دربارهٔ تحریم اسلحه به افغانستان حمایت می‌کند.

شورای امنیت سازمان ملل متحد در تاریخ ۲۷ اکتبر سال ۱۹۹۶ قطعنامه مخصوص در رابطه با مسائل افغانستان تصویب کرد که موضعگیری و پیشنهادهای ازبکستان و دیگر کشورهای ذی‌نفع را در رابطه با حل مسئله افغانستان منعکس می‌کرد.

در ماه نوامبر سال ۱۹۹۶، ابتکار ازبکستان از سوی رؤسای کمیته اتحادیه اروپا و ناتو در جریان ملاقاتهای سفر رسمی رئیس‌جمهور آقای اسلام کریم‌اف به کشور پادشاهی بلژیک مورد حمایت کامل قرار گرفت.

در تاریخ ۱۱ دسامبر سال ۱۹۹۶ در جلسهٔ سالانه شورای وزرای خارجه کشورهای عضو اتحادیه اروپا دربارهٔ قطع فوری تحویل اسلحه و مهمات به جناح‌های درگیر در افغانستان تصمیم گرفته شد. موضعگیری و برخورد ازبکستان در رابطه با مسئله افغانستان در اجلاس سران کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی در شهر عشق‌آباد در ماه مه سال ۱۹۹۷، سفر رسمی رئیس‌جمهور آقای اسلام کریم‌اف در ماه ژوئن سال جاری به قزاقستان منعکس شده است. همچنین از طرف آقای اسلام کریم‌اف بر لزوم قطع هرگونه مداخله از خارج برای عادی نمودن اوضاع در افغانستان تأکید شد. سازمان ملل متحد می‌توانست اولین گام عملی در این رابطه با صدور تحریم اسلحه به افغانستان بردارد. آقای اسلام کریم‌اف تأکید کرد که هیچ‌کدام از طرف‌های درگیر جنگ در افغانستان توانایی پیروزی کامل در میدانهای جنگ را نخواهند داشت. بنابراین تنها یک راه خروج از این وضع بن‌بست مانند وجود دارد - و آن تشکیل دولت ائتلافی با حضور نمایندگان همهٔ طبقات جامعه افغانستان می‌باشد.

ابتکار مهم دیگر جمهوری ازبکستان پیشنهاد رئیس‌جمهور آقای اسلام کریم‌اف در رابطه با تشکیل منطقه عاری از سلاح هسته‌ای در آسیای مرکزی بود که در چهل و هشتمین جلسه مجمع عمومی سازمان ملل متحد ابراز شد. موضوع این پیشنهاد بخش اصلی سخنرانی

وی در جلسه سازمان امنیت و همکاری اروپا در سال ۱۹۹۶ در شهر لیسبون را تشکیل داد. پیشنهاد آقای اسلام کریم‌اف در همان زمان مورد توجه مجامع بین‌المللی قرار گرفت. پنج کشور عضو دائمی شورای امنیت سازمان ملل متحد، همه کشورهای آسیای مرکزی و بسیاری از کشورهای جامعه جهانی تلاش این کشور را در رابطه با گسترش اراضی عاری از سلاح هسته‌ای در کره زمین را به‌طور مثبت ارزیابی کردند.

ایجاد عملی منطقه عاری از سلاح هسته‌ای در آسیای مرکزی به تقویت امنیت و ثبات این منطقه کمک کرده، انگیزه تازه‌ای برای تعمیق جریان عدم گسترش سلاح هسته‌ای می‌بخشد.

در این رابطه در ماه سپتامبر سال جاری در شهر تاشکند کنفرانس بین‌المللی با موضوع آسیای مرکزی - منطقه عاری از سلاح هسته‌ای برگزار خواهد شد. در این کنفرانس وزرای امور خارجه ۵ کشور آسیای مرکزی که مؤسس آن هستند، و نمایندگان تعدادی از سازمانهای بین‌المللی از قبیل سازمان ملل متحد، سازمان امنیت و همکاری اروپا و کشورهای ذی‌نفع، شرکت خواهند داشت.

قابل ذکر است که سیاست خارجی ازبکستان برای تأمین شرایط خارجی در راه تقویت استقلال ملی، حفظ تمامیت ارضی، حاکمیت دولت و عضویت قانونی این کشور به جامعه جهانی جهت داده شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی